

Sökande

Konsumentombudsmannen
Box 48
651 02 Karlstad

Motpart

Göteborgs Friidrottsförbund, 857202-2799
Box 12174
402 42 Göteborg
Ombud:
Advokaten Marie-Anne Lindhardt
MAQS Advokatbyrå AB
Östra Hamngatan 24
Box 11918
404 39 Göteborg

Saken

Oskäligt avtalsvillkor om friskrivning av återbetalningsskyldigheten vid inställt motionslopp

1 Yrkanden

- 1) Konsumentombudsmannen (KO) yrkar att Patent- och marknadsdomstolen vid vite förbjuder Göteborgs Friidrottsförbund (GFIF eller Föreningen) att vid avtal med konsument om deltagande i motionslopp använda avtalsvillkor som innebär att anmälningsavgiften inte återbetalas för det fallet att GFIF ställer in motionsloppet utan att det beror på något förhållande på konsumentens sida.
- 2) KO yrkar ersättning för rättegångskostnader med det beloppet som senare anges.

2 Sammanfattning av talan

GFIF är en ideell förening som bedriver omfattande näringsverksamhet genom att mot betalning arrangera olika motionslopp till allmänheten såsom Göteborgsvarvet, vilket enligt egen utsago utgör världens största halvmaraton. GFIF ställde in Göteborgsvarvet och ett flertal andra motionslopp åren 2020 och 2021 på grund av covid-19-pandemin. Konsumenterna fick inte tillbaka anmälningssavgifterna utan erbjöds istället att springa loppet året därefter.

GFIF har enligt punkterna 8 och 9 i det ensidigt upprättade standardavtalet från den 19 november 2020 friskrivit sig från såväl skyldigheten att återbetala anmälningssavgiften som att utge skadestånd för det fallet att GFIF ställde in motionsloppet utifrån de omständigheterna som angavs under dessa punkter. GFIF:s friskrivning från återbetalningsskyldigheten har stått i strid mot de allmänna rättsgrundsatserna att avtal ska hållas, att vardera parten ansvarar för sina förpliktelser och att om säljaren inte uppfyller sin förpliktelse så är inte heller köparen betalningsskyldig. Vidare så har GFIF:s friskrivning från återbetalningsskyldigheten vid inställt motionslopp stått i strid mot punkterna 1 f) och 1 o) i bilagan till EU:s direktiv om oskäliga avtalsvillkor (grå listan).

GFIF:s avtalsvillkor har inte heller i övrigt varit till konsumentens fördel. Om exempelvis konsumenten skulle vara förhindrad att delta i motionsloppet på grund av sjukdom eller skada så har hen inte rätt att avboka beställningen och återfå anmälningssavgiften. Vidare så har de omständigheterna som GFIF angett som befrielsegrund för återbetalningsskyldigheten inte ens varit tillräckliga för att befria Föreningen från skadeståndsskyldigheten enligt reglerna om kontrollansvar och ändrade förhållanden. Exempelvis kan aldrig en känd och pågående pandemi vara en sådan plötslig och oförutsedd händelse som befriar parten från skadeståndsskyldigheten. GFIF:s villkor har även stått i strid med den goda seden, då Föreningen inte haft rimligt fog för antagandet att konsumenten efter en individuell förhandling skulle acceptera att bli betalningsansvarig för en tjänst som inte utförs.

Vid en samlad bedömning skapar GFIF:s villkor om befrielse från skyldigheten att återbetala anmälningssavgiften vid inställt motionslopp en sådan avvikelse från den dispositiva rätten till konsumentens nackdel att det inte föreligger en genomsnittlig sett rimlig balans mellan parterna. Villkor är således oskäligt enligt 3 § avtalsvillkorslagen och ska förbjudas.

3 Utveckling av talan

3.1 Föreningen och dess aktiebolag

GFIF är en allmännyttig ideell förening som enligt de reviderade stadgarna från den 4 mars 2021 (jfr bilaga 1) har till ändamål att främja och administrera friidrotten i Göteborg. GFIF är ett specialidrottsförbund och lyder under Svenska Friidrottsförbundet. GFIF äger och svarar även för driften av inomhusarenan Friidrottens Hus i Göteborg.

GFIF:s årsomsättning uppgick år 2019 till knappt 62 miljoner kr och året därefter till 31,9 miljoner kr (jfr årsredovisningen för räkenskapsåret 2020 i bilaga 2). Föreningen erhöll år 2019 2,2 miljoner i bidrag och år 2020 12,3 miljoner kr, varav 7,5 miljoner kr var pandemistöd från Svenska Riksidrottsförbundet. KO saknar kännedom om hur stort pandemistöd Föreningen fick år 2021. Föreningens redovisade förlust för år 2019 var 4,8 miljoner kr och år 2020 9,4 miljoner kr. GFIF är registrerade för mervärdesskatt, F-skatt och som arbetsgivare.

Göteborgsvarvet Expo AB är ett helägt dotterbolag till GFIF. Aktiebolaget arrangerar Göteborgsvarvets egen mäsas Göteborgsvarvet Expo. Från 2016 – 2019 arrangerade aktiebolaget mässan i samarbete med Svenska Mässan Gothia Towers AB där parterna delade på över- eller underskottet. År 2020 ingick aktiebolaget ett avtal om att arrangera mässan tillsammans med Åbymässan. Därefter har aktiebolaget beslutat att arrangera mässan på egen hand i Friidrottens Hus.

Göteborgsvarvet Expo AB:s förlust uppgick år 2019 till drygt 1,4 miljoner kronor och året därefter till knappt 1,7 miljoner kr (jfr årsredovisningen för räkenskapsåret 2020 – bilaga 3). Anledningen till förlusterna var enligt årsredovisningen uteblivna intäkter samt kostnader för att avsluta samarbetsavtalen med Svenska Mässan och Åbymässan. GFIF gjorde år 2020 ett aktieägartillskott om ca 2,1 miljoner kr till sitt helägda aktiebolag.

Vilka som är behöriga att teckna Föreningen framgår av bilaga 4.

3.2 Göteborgsvarvet och andra motionslopp som arrangeras av föreningen

GFIF har sedan 1980 med undantag av 2020 och 2021 årligen arrangerat halvmaratonloppet (21 097,5 meter) Göteborgsvarvet. Göteborgsvarvet marknadsförs som en löparfest som "sträcker sig genom ett pulserande Göteborg med en publik på cirka 200 000 personer". Start och målgången sker runt Slottsskogsvallen. Av marknadsföringen framgår att det ska vara världens största halvmaraton med cirka 60 000 anmälda löpare (jfr nedan). Priset för att delta i Göteborgsvarvet år 2002 är 695 kr.

Världens största halvmaraton 21 maj 2022

Göteborgsvarvet är vårt klassiska 21 kilometerslopp som arrangeras varje år i Göteborg, Sverige. Ca 60 000 löpare är anmälda och redo att deltaga i världens största halvmaraton varje år. Är du?

Under samma vecka som Göteborgsvarvet äger rum arrangerar GFIF även flera andra motionslopp ("Varvetveckan") såsom Trailvarvet, Stafettvarvet och Cityvarvet.

GFIF arrangerar även Göteborgsvarvet maraton som nästa gång äger rum den 3 september 2023. Priset för att delta i maratonet är 1 100 kr.

Loppen arrangeras av GFIF med hjälp av funktionärer från friidrottsklubbarna i Göteborg. För det arbetet erhåller funktionärerna en ersättning.

3.3 Göteborgsvarvet och Göteborgsvarvet maraton ställdes in med anledning av covid-19

Göteborgsvarvet ställdes in år 2020 på grund av covid-19. GFIF återbetalade inte anmälningsavgifterna utan de anmälda fick välja mellan att skänka avgiften till GFIF eller att flytta startplatsen till nästa år.

Nästkommende Göteborgsvarv skulle ha ägt rum den 11 september 2021 och Göteborgs maraton den 19 september 2021.

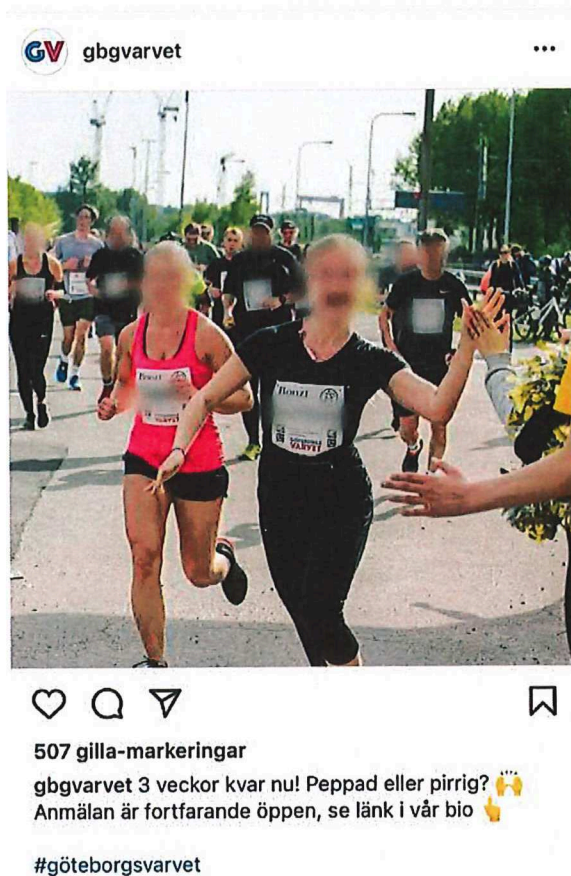
Priset för att delta i Göteborgsvarvet uppgick till mellan 595 och 895 kr och priset blev högre ju närmare inpå datumet för loppet som konsumenten anmälde sig. Till Göteborgsvarvet år 2021 hade GFIF sålt över 35 000 biljetter och ytterligare tusentals till övriga lopp under den så kallade Varvetveckan. Vid antagandet att det genomsnittliga priset för att delta i Göteborgsvarvet var 695 kr uppgick GFIF:s totala intäkter för anmälningsavgifterna till ca 24,3 miljoner kr. Priset för en deltagarplats till maratonet kostade mellan 1 000 och 1 100 kr. Till 2021 års maraton hade cirka 9 500 personer betalat anmälningsavgiften. Den totala anmälningsavgiften för maratonet uppgick alltså till mellan 9,5 – 10,45 miljoner kr. Uppskattningsvis hade GFIF när även de övriga loppen under Varvetveckan medräknades mottagit 40 miljoner kronor i anmälningsavgifter från konsumenterna.

Regeringen meddelade den 27 maj 2021 en plan för att anpassa och avveckla de då gällande restriktionerna för att minska smittspridningen av covid-19 (se [bilaga 5](#)). Planen var uppdelad i fem steg och lättnaderna var avsedda att ske gradvis. Regeringen förklarade att det inför varje beslut om lättnader skulle göras en bedömning utifrån den aktuella smittspridningen, belastningen på sjukvården och vaccinationsgraden hos befolkningen. Regeringen bedömde att

det fjärde steget skulle kunna genomföras någon gång under september 2021. Planen var att då bland annat ta bort deltagarbegränsningarna för allmänna sammankomster, offentliga tillställningar och privata sammankomster. Regeringen uppgav inte något preliminärt datum för när det femte och sista steget var tänkt att genomföras. I det sista steget skulle alla de kvarvarande restriktionerna upphävas, såsom trängselregler för kultur- och fritidsverksamhet. Regeringen uppgav även att när det sista steget genomfördes så skulle Folkhälsomyndigheten upphäva sina allmänna råd om undvikande av trängsel, arbeta hemma och att iaktta särskilt god handhygien.

GFIF utgick i planeringen för att Göteborgsvarvet den 11 september 2021 skulle kunna genomföras fullskaligt och utan några restriktioner. Som reservplan för det fallet att restriktioner kvarstod utgick GFIF från att 900 personer skulle få vistas i start- och målområdet vid Slottsskogsvallen (jfr punkten 2 i utdraget från GFIF:s protokoll – bilaga 6).

GFIF marknadsförde Göteborgsvarvet intensivt under sommaren 2021 på bland annat Instagram och genom nyhetsbrev via e-post. Den 11 augusti 2021 (d.v.s. en månad innan loppet skulle ha ägt rum) uppgav GFIF i ett reklamutskick via mejl att "Vi siktar på ett fullskaligt genomförande" och uppmuntrade konsumenterna att anmäla sig till loppet (jfr bilaga 7). Av reklambrevet framgick även att GFIF hade en reservplan för det fallet att de sista restriktionerna med anledning av covid-19 inte hävts. Däremot saknades det information i marknadsföringen om att konsumenten inte hade rätt att få tillbaka anmälningsavgiften för det fallet att loppet behövde ställas in. Den sista marknadsföringen på Instagram om att anmäla sig till Göteborgsvarvet skedde den 21 augusti 2021, d.v.s. tre veckor innan loppet skulle ha ägt rum (jfr nedan där personuppgifterna i annonsen maskats av KO samt annonsen i original i bilaga 8). Även vid detta tillfälle underlät GFIF att informera om att anmälningsavgiften inte skulle återbetalas om loppet behövde ställas in på grund av covid-19. Information saknades även om att loppet sannolikt behövde genomföras med restriktioner, trots att GFIF:s verksamhetsutskott under ett möte tre dagar tidigare (den 18 augusti) bedömde det som osannolikt att restriktionerna skulle hävas före loppet (jfr punkten 3 i bilaga 6). KO har inte heller på webbplatsen för Göteborgsvarvet lyckats finna någon information om att anmälningsavgiften inte skulle återbetalas om loppet behövde ställas in, utan den informationen framgick endast av avtalsvillkoren.

På kvällen den 24 augusti 2021, d.v.s. tre dagar efter att reklamen enligt ovan publicerats på Instagram, beslutade GFIF på ett extrainsatt styrelsemöte att Göteborgsvarvet, maratonet och de övriga loppen under Varvetveckan skulle ställas in. Anledningen till att loppen ställdes in var att smittspridningen av covid-19 ökat fem veckor i rad, avrådan från sjukvården och ordningsmakten samt att sjukvården var hårt belastad.

Dagen efter styrelsens beslut om att ställa in bland annat Göteborgsvarvet, d.v.s. den 25 augusti, meddelade GFIF konsumenterna att loppet var inställt (jfr bilaga 9). Inledningsvis uppgav GFIF till konsumenterna att de hade flyttats över till ett digitalt lopp och att de inte hade rätt att få anmälningsavgiften återbetald eller startplatsen flyttad till nästa år. Efter kritik från konsumenterna ändrade sig GFIF och meddelade den 20 september 2021 att de anmälda deltagarna till Göteborgsvarvet, maratonet och övriga lopp under Varvetveckan fick välja mellan att antingen den 6 november 2021 springa ett kortare nyinrättat lopp på 12 km (Light Run) eller att flytta sina platser till nästa år (jfr bilaga 10).

3.4 Konsumentverkets handläggning

Konsumentverket inledde i slutet på september 2021 ett tillsynsärende mot GFIF efter att ha mottagit 39 anmälningar från konsumenter som ifrågasatte Föreningens rätt att behålla anmälningsavgiften trots att GFIF inte genomfört motionsloppet. Klagomål framfördes även mot att GFIF marknadsfört

Göteborgsvarvet alldeles innan loppet ställdes in. Konsumentverkets vägledningstjänst Hallå konsument mottog också ett flertal klagomål och likaså har Allmänna reklamationsnämnden mottagit ett stort antal anmälningar med begäran om återbetalning av anmälningsavgifterna. KO fick även en förfrågan om att föra en offentlig grupptalan mot GFIF.

I tillsynsärendet tillbakavisade GFIF att det skulle vara oskäligt att Föreningen behöll anmälningsavgifterna när de ställde in ett motionslopp utifrån de omständigheterna som villkoren föreskrev. GFIF uppgav dock att de hade påbörjat en översyn av villkorens riskfördelning mellan Föreningen och löparna inför år 2022. GFIF har därefter tagit bort villkoret om att anmälningsavgiften inte återbetalas för det fallet att loppet behövde ställas in på grund av att Svenska Friidrottsförbundet inte sanktionerade loppet (jfr villkor 8 c). GFIF har i de justerade villkoren för år 2022 medgett full återbetalning av anmälningsavgiften om loppet ställs in mer än 180 dagar före loppets genomförande. Rätten till återbetalning vid inställelse minskar därefter gradvis till att helt utebli när det återstår mindre än 30 dagar till loppets genomförande.

3.5 Aktuella avtalsvillkor

De avtalsvillkor som ska prövas i målet är från den 19 november 2020 och som tillämpades av GFIF när de ställde in motionsloppen år 2021 utan att återbetala anmälningsavgifterna till konsumenterna (se [bilaga 11](#)). GFIF uppgav i tillsynsärendet att de vid beslutet om att inte återbetala anmälningsavgifterna för de inställda motionsloppen hade tillämpat avtalsvillkoret 8 b om deltagarnas säkerhet och hälsa.

Nedan återger KO punkterna 8 och 9 i avtalsvillkoren vilka medgav att GFIF inte var skyldiga att vare sig betala skadestånd eller återbetala anmälningsavgiften om loppet ställdes in på grund av någon av de uppräknade omständigheterna.

”8. INSTÄLLT ELLER FLYTTAT LOPP

Vi förbehåller oss rätten att ställa in Loppet eller förändra Loppets bansträckning, ändra datum/starttid för genomförande och/eller ändra övriga förhållanden och förutsättningar avseende Loppets genomförande;

- a) med anledning av omständighet utom vår kontroll, omfattande men inte begränsat till naturkatastrof, krig, pandemi eller annan allvarlig smittspridning, myndighets åtgärd eller underlåtenhet, nytillkommen eller ändrad lagstiftning, konflikt på arbetsmarknaden, blockad, brand, översvämning, olyckshändelse av större omfattning eller därmed jämförbar händelse,
- b) om vi eller myndighet bedömer att detta är nödvändigt för din och andra deltagares säkerhet eller hälsa, eller
- c) om Loppet inte sanktioneras av Svenska Friidrottsförbundet, eller om vi inte beviljas de myndighetstillstånd som krävs för att vi ska få eller kunna genomföra Loppet.

Om datumet för Loppet flyttas på grund av någon av omständigheterna i punkterna a) – c) ovan har vi rätt att flytta din startplats till det nya datumet för Loppet.

Vi har ingen skyldighet att återbetala anmälningsavgiften till dig eller att betala Skadestånd eller annan kompensation för det fall Loppet flyttas, förändras avseende sitt genomförande eller måste ställas in till följd av omständighet enligt punkt a) – c) ovan.”

9. SÄRSKILT OM COVID-19

Inställt Lopp

Vi förbehåller oss rätten att ställa in Loppet av skäl hänförliga till Covid-19. Om Loppet måste ställas in av skäl som är hänförliga till aktuella Coronaregler har Göteborgs Friidrottsförbund ingen skyldighet att återbetala anmälningsavgiften till dig eller betala skadestånd eller annan kompensation.”

Den enda punkten i avtalsvillkoren som reglerade vilka skyldigheter GFIF hade gentemot konsumenterna var punkten 6 i villkoren. Detta villkor friskrev emellertid GFIF från alla person- och saksador som kan uppkomma under motionsloppet.

Av punkten 12 i villkoren framgick att konsumenten inte hade rätt att avboka motionsloppet eller att återfå anmälningsavgiften för det fallet att hen var förhindrad att delta på grund av sjukdom eller skada.

4 Rättslig reglering

4.1 Oskäligen avtalsvillkor

Patent- och marknadsdomstolen får enligt 3 § lagen (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden (AVLK) förbjuda en näringsidkare att använda avtalsvillkor som med hänsyn till pris och övriga omständigheter är oskäligt mot konsumenten. Ett förbud ska förenas med vite om det inte av särskilda skäl är obehövligt.

Den marknadsrättsliga bedömningen enligt AVLK ska inriktas på om ett villkor typiskt sett är oskäligt mot konsumenten. Detta anses vara fallet bland annat om villkoret, med avvikelse från gällande dispositiva rättsregler, ger näringsidkaren en förmån eller berövar konsumenten en rättighet och därigenom åstadkommer en sådan snedbelastning i fråga om parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet, att en genomsnittligt sett rimlig balans mellan parterna inte föreligger. Frågan om ett avtalsvillkor är att anse som oskäligt ska avgöras på grundval av en samlad bedömning av parternas rättigheter och skyldigheter. Även sådana villkor som presenterats eller utformats på ett vilseledande eller oklart sätt, så att konsumenten inte kan förutse vilka konsekvenser villkoret får för honom eller henne, är också normalt att anse som oskäliga enligt AVLK (prop. 1994/95:17 s. 64 f.).

AVLK har genomfört EU:s direktiv 93/13/EEG om oskäliga villkor i konsumentavtal (direktivet). AVLK ska tolkas direktivkonformt, d.v.s. de svenska reglerna ska tillämpas lojalt och i överensstämmelse med direktivet och rättspraxis från EU-domstolen. Direktivet är enligt artikel 8 ett så kallat

minimiharmoniseringsdirektiv, vilket innebär att direktivet lägger fast en viss lägsta nivå som alla medlemsstater måste genomföra och som därmed möjliggör för staterna att ha ett mer långtgående skydd än vad direktivet föreskriver. Direktivet har en påtaglig konsumentskyddande inriktning och en viktig utgångspunkt i EU:s praxis har varit att konsumenten befinner sig i ett underläge i förhållande till näringsidkaren vad gäller såväl förhandlingspositionen som informationsnivån.¹

Av artikel 3.1 i direktivet framgår att ett avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling ska anses vara oskäligt om det i strid med kravet på god sed medför en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet till nackdel för konsumenten. EU-domstolen har i målet C-415/11 angett att det vid bedömningen av om ett avtalsvillkor orsakar en "betydande obalans" mellan parterna till nackdel för konsumenten ska ske med beaktande av de regler som enligt den nationella rätten skulle ha varit tillämpliga om inget avvikande avtal ingåtts. Genom att göra en sådan jämförelse med den dispositiva rätten kan domstolen avgöra om, och i så fall i vilken grad, avtalet försätter konsumenten i ett sämre läge än vad som följer av den nationella rätten. Vad gäller kravet på "god sed" har EU-domstolen i nyssnämnda avgörande uttalat att den nationella domstolen bör pröva huruvida en gentemot konsumenten lojalt och rättvist handlande näringsidkare rimligen haft fog för antagandet att en konsument skulle godta ett sådant avtalsvillkor efter en individuell avtalsförhandling. Av artikel 4.1 i direktivet anges att prövningen av villkorets oskälighet ska göras allsidigt och utifrån samtliga villkor i avtalet.

Av artikel 3.3 i direktivet framgår att det finns en bilaga till direktivet som innehåller en vägledande men inte uttömmande lista på 17 villkor som typiskt sett ska anses vara oskäliga (den så kallade grå listan). Villkoren enligt den grå listan presumeras vara oskäliga, d.v.s. villkor i strid mot listan betraktas som oskäliga om det inte föreligger särskilda omständigheter som skulle göra användandet av villkoren försvarliga.² Det är inte möjligt att genom ett motsatsslut komma fram till slutsatsen att ett närliggande villkor till den grå listan ska betraktas som skäligt, utan snarare bör ett närliggande villkor som kan kritiserats på motsvarande grunder normalt betraktas som oskäligt.³

Av **1 d)** i den grå listan följer att ett villkor normalt sätt är oskäligt när dess mål eller konsekvens är: "att tillåta näringsidkaren att behålla pengar som betalats av konsumenten när denne avstår från att ingå eller fullfölja avtalet, utan att konsumenten ges rätt till motsvarande ersättningsbelopp från näringsidkaren då denne avstår från att ingå eller fullfölja avtalet" (ensidigt förverkande). Av **1 f)** framgår att det normalt sätt är oskäligt "att låta näringsidkaren behålla belopp som betalats för ännu inte utförda tjänster när det är näringsidkaren

¹ Ulf Bernitz, Standardavtalsrätt, nionde upplagan, s 177

² Ulf Bernitz, Standardavtalsrätt, nionde upplagan, s 178

³ Ulf Bernitz, Standardavtalsrätt, nionde upplagan, s 180

själv som säger upp avtalet” och 1 o) ”att förplikta konsumenten att fullgöra alla sina skyldigheter även om inte näringsidkaren fullgör sina”.

Ett avtalsvillkor ska bedömas efter dess lydelse och innebörd. Att villkoret kan ha tillämpats på ett annat sätt saknar betydelse för prövningen av villkorets skälighet (se exempelvis MD 1997:1 och MD 2002:23)

Att ett påtalat villkor upphört att tillämpas utgör inte något hinder mot en prövning av dess skälighet (jfr exempelvis MD 2004:22).

4.2 Dispositiv rätt när en arrangör inte genomför ett motionslopp

Det finns ingen lag som uttryckligen reglerar rättsförhållandet mellan en näringsidkare som arrangerar motionslopp och en konsument som köper en deltagarplats till loppet. Vad som är gällande dispositiv rätt för denna immateriella tjänst får istället sökas genom analogier till närliggande lagstiftning och allmänna rättsgrundsatser.

Konsumenttjänstlagen antas i hög utsträckning utgöra generellt gällande oskriven rätt för tjänster och i synnerhet när det är frågan om rättsförhållandet mellan en näringsidkare och en konsument (jfr prop. 1984/85:110 s. 142 och NJA 2002 s 644).

Det är en allmän rättsgrundsats att avtal ska hållas och att vardera parten ansvarar för att uppfylla sin del av avtalet.⁴ Likaså är det en grundläggande avtalsrättslig princip att den som inte erhåller en avtalad prestation inte är skyldig att betala för denna (jfr NJA 2008 s 642 där vårdnadshavaren befriades från skyldigheten att betala för dotterns barnomsorgsplats under den tiden som kommunen inte tillhandahöll någon barnomsorg på grund av strejk).

Av 24 § konsumenttjänstlagen framgår att dröjsmål föreligger om uppdraget, utan att det beror på något förhållande på konsumentens sida, inte har avslutats inom den tid som avtalats eller om ingen tid avtalats inom den tid som är skälig. Är näringsidkaren i dröjsmål har konsumenten enligt 25 § konsumenttjänstlagen rätt att hålla inne betalningen. Av samma bestämmelse framgår också att konsumenten vid dröjsmål kan välja mellan att kräva att näringsidkaren fullgör tjänsten eller att häva avtalet. Därutöver har konsumenten rätt till skadestånd.

Av 27 § köplagen, 14 § konsumentköplagen och 31 § konsumenttjänstlagen följer att säljaren blir skadeståndsskyldig vid dröjsmål om inte denne kan visa att:

- dröjsmålet beror på ett hinder utanför dennes kontroll,

⁴ Jfr Jan Hellner mfl, 1 häftet, aa, s. 28

- som hen inte skäligen kunde ha förväntats ha räknat med vid avtalets ingående samt
- vars följder hen inte heller skäligen kunde ha undvikit eller övervunnit.

Kontrollansvaret enligt ovan är ett utslag av vad som i doktrinen brukar benämnas för *ändrade förhållanden*. Vad som avses är att en part som inte kan fullgöra sin prestation på grund av oväntade och extraordinära omständigheter (force majeure) såsom krig, pandemi eller strejk kan bli befriad från skyldigheten att fullgöra avtalet in natura utan att behöva betala motpartens skada för det positiva kontraktsintresset.⁵ Ändrade förhållanden utgör endast en rättslig grund för att undslippa skadestånd vid utebliven prestation och utgör alltså inte en grund för att slippa återbetala vad en köpare i förskott har betalt för en vara eller en tjänst.

Av 13 § konsumenttjänstlagen framgår att det är näringsidkaren som står för risken eller faran för att tjänsten är felaktig fram till dess att uppdraget avslutats. Även utanför konsumenttjänstlagens tillämpningsområde anses huvudregeln vara att den som ska utföra en naturaprestation står faran för att prestationen uteblir eller skadas till följd av en olyckshändelse fram till dess att den är slutförd.⁶ Rättsföljden av att prestationen uteblir eller skadas på grund av en olyckshändelse innan den slutförts är att köparens betalningsansvar bortfaller.

5 Bedömning

5.1 Avtalsvillkorslagens tillämplighet

Av 2 § AVLK framgår att en näringsidkare är en fysisk eller juridisk person som handlar för ändamål som har samband med dennes näringsverksamhet. Begreppet näringsidkare ska tolkas vidsträckt och det finns inget krav på att verksamheten ska bedrivas i vinstsyfte. Av praxis framgår följaktligen att ideella föreningar som bedriver näringsverksamhet ska ses som näringsidkare (jfr prop. 1989/90:89 s. 60 och MD 2000:22).

GFIF bedriver en omfattande näringsverksamhet genom att arrangera motionslopp och där Göteborgsvarvet enligt egen utsago är världens största halvmaraton. KO har uppskattat att Föreningens intäkter från försäljningen av deltagarplatser till Göteborgsvarvet, maratonet och övriga lopp under Varvetveckan år 2021 uppgick till cirka 40 miljoner kr. GFIF är alltså en näringsidkare i enlighet med AVLK.

GFIF:s avtalsvillkor har upprättats ensidigt och utgör alltså ett villkor enligt 3 § avtalsvillkorslagen.

⁵ Jfr Jan Hellner mfl, 2 häftet, aa, s. 58 f

⁶ Jfr Jan Hellner mfl, 2 häftet, aa, s. 52 ff

5.2 Ett förbud är motiverat från allmän synpunkt

Av 3 § AVLK framgår att ett oskäligt avtalsvillkor får förbjudas om det är motiverat från allmän synpunkt eller annars ligger i konsumenternas eller konkurrenternas intresse. Av förarbeten samt praxis framgår att nämnda rekvisit i första hand är uppfyllt när det är frågan om icke individuellt framförhandlade avtal, d.v.s. standardavtal, som används i förhållande till ett större antal konsumenter (jfr exempelvis prop. 1971:15 s. 82, 1976/77:110 s. 39, MD 1979:9, MD 1982:6 och 8, MD 2011:21 och MD 2015:5). I GFIF:s fall är det frågan om icke individuellt framförhandlande avtalsvillkor som använts gentemot ett synnerligen stort antal konsumenter. Ett förbud är således motiverat ur allmän synpunkt.

5.3 Parternas förpliktelser

GFIF:s huvudsakliga förpliktelse enligt avtalet är att arrangera motionsloppet och konsumentens att betala anmälningsavgiften.

5.4 Köparen kan inte bli betalningsskyldig för en tjänst som inte utförts

Det är en allmän rättsgrundsats att vardera parten svarar för att uppfylla sin del av avtalet och om säljaren inte fullgör sin prestation så bortfaller köparens betalningsskyldighet. Nämnda rättsgrundsats är generell (gäller alltså även mellan näringsidkare och för alla varor, tjänster och andra nyttigheter) och får betraktas som tämligen självklar. En köpare kan alltså aldrig bli *betalningsskyldig* för en prestation som inte utförts så länge som inte dröjsmålet beror på något förhållande på köparens sida. En annan sak är att en säljare som inte kan utföra den avtalade tjänsten på grund av oväntade och extraordinära omständigheter (såsom en plötsligt uppkommen pandemi eller ett krig) som inte kan övervinnas kan bli befriad från skyldigheten att betala *skadestånd*. Denna rättsgrundsats om att köparen inte är betalningsskyldig för en tjänst som icke utförts kommer även till uttryck i punkterna 1 f) och 1 o) i bilagan till EU:s direktiv om oskäliga avtalsvillkor (den grå listan). Av dessa punkter framgår att ett avtalsvillkor normalt sätt är att betrakta som oskäligt om villkorets mål eller konsekvens är att låta näringsidkaren behålla betalningen för en tjänst som inte utförts när det är näringsidkaren som säger upp avtalet respektive ett villkor som förpliktar konsumenten att fullgöra sina skyldigheter även när näringsidkaren inte fullgör sina.

5.5 GFIF:s friskrivning av återbetalningsskyldigheten vid inställt motionslopp strider mot dispositiv rätt och den gråa listan

GFIF har enligt punkterna 8 och 9 i avtalsvillkoren friskrivit sig från såväl skyldigheten att utge skadestånd som att återbetala anmälningsavgiften när motionsloppet ställs in på grund av de skälen som däri anges. Som konstaterats i avsnittet ovan följer det av den dispositiva rätten att GFIF oavsett

anledningen till att motionsloppet ställs in är skyldiga att återbetala anmälningsavgiften till konsumenten. GFIF:s friskrivning av återbetalningsskyldigheten vid ett inställt motionslopp strider alltså mot den dispositiva rätten samt mot punkterna 1 f) och 1 o) i den grå listan.

KO har valt att enbart föra talan mot GFIF vad gäller skyldigheten att återbetala anmälningsavgiften till konsumenten vid ett inställt motionslopp. KO kan dock konstatera att de omständigheterna som GFIF har angett som befrielsegrund för återbetalningsskyldigheten inte ens uppfyller den dispositiva rätten för att bli befriad från skadeståndsskyldigheten. Förutsättningarna för att en säljare av en ideell tjänst såsom ett motionslopp ska bli befriade från skyldigheten att utge skadestånd vid dröjsmål är att hindret ska ligga utanför säljarens kontroll, att säljaren vid avtalets ingående inte skäligen kunde ha räknat med hindret och att säljaren inte skäligen kunde ha undvikit eller övervunnit hindret. GFIF:s friskrivning från skadeståndsskyldigheten under punkterna 8 och 9 i villkoren innehåller inte de två sistnämnda kraven. Exempelvis kan en känd och pågående pandemi som covid-19 (jfr punkten 9 i villkoren) inte befria GFIF från skadeståndsskyldigheten, då Föreningen vid avtalens ingående haft skäl att räkna med att pandemin skulle kunna utgöra ett hinder för motionsloppens genomförande. Vidare kan det förhållandet att motionsloppet inte sanktioneras av Svenska Friidrottsförbundet eller att nödvändiga myndighetstillstånd inte erhålls lika gärna bero på en försummelse från Föreningens sida som att hindret ligger utanför Föreningens kontroll (jfr villkoret 8 c). Inte heller kan villkoret 8 b) "om vi eller myndighet bedömer att detta är nödvändigt för din och andra deltagares säkerhet" generellt befria GFIF från skadeståndsskyldigheten, då villkoret i alltför hög utsträckning medger en godtycklig bedömning. Det förhållandet att GFIF uppgett att de använt det ifrågavarande villkoret (8 b) när motionsloppen ställdes in på grund av en pandemi som var känd vid avtalens ingående visar därtill att tillämpningen kan användas på ett oskäligt sätt.

5.6 Det är oskäligt att ta fullt betalt för ingenting

Som konstaterats ovan strider GFIF:s villkor om att anmälningsavgiften inte återbetalas efter egen inställelse högst påtagligt mot den dispositiva rätten samt mot direktivets lista till nackdel för konsumenten. KO kan inte heller se att det finns andra villkor som skulle kunna balansera upp den nackdelen det innebär för konsumenten att inte återfå betalningen för en tjänst som aldrig ägt rum. Tvärtom så har GFIF ett flertal andra villkor som är till konsumentens nackdel. Om exempelvis en konsument skulle vara förhindrad att delta i motionsloppet på grund av sjukdom eller skada så framgår det av punkten 12 i villkoren att konsumenten inte har rätt att avboka beställningen och återfå anmälningsavgiften (jfr punkten 1 d i den grå listan och rättsgrundsatsen om personlig force majeure). Vidare så har GFIF enligt punkten 6 i villkoren friskrivit sig från allt ansvar för sådana person- och saksador som kan uppkomma under ett motionslopp. Föreningen har alltså enligt villkorets lydelse och innebörd friskrivit sig från skadeståndsansvaret även om skadan

orsakats av GFIF genom grov oaktsamhet eller uppsåt, vilket inte är möjligt enligt en tvingande allmän rättsprincip. KO kan överhuvudtaget inte finna något villkor hos GFIF som avviker från den dispositiva rätten till konsumentens fördel.

Vidare så har Föreningen handlat i strid mot den goda seden då GFIF inte haft något rimligt fog för antagandet att konsumenten efter en individuell förhandling skulle godtaga att bli betalningsansvariga för ett motionslopp som aldrig ägt rum. Att GFIF handlat i strid mot den goda seden belyses väl av att GFIF i den marknadsföringen som skedde bara någon dag innan loppet ställdes in underlät att informera konsumenten om att anmälningsavgiften inte skulle återbetalas för det fallet att motionsloppet behövde ställas in på grund av pandemin.

Vid en samlad bedömning skapar GFIF:s villkor om befrielse från skyldigheten att återbetala anmälningsavgiften vid inställt motionslopp en sådan avvikelse från den dispositiva rätten till konsumentens nackdel att det inte föreligger en genomsnittlig sett rimlig balans mellan parterna. Villkor är således oskäligt enligt 3 § avtalsvillkorslagen och ska förbjudas.

6 Bevisning

KO åberopar som skriftlig bevisning:

- GFIF:s "Allmänna villkor för lopp arrangerade av Göteborgs Friidrottsförbund" från den 19 november 2020 (bil. 11) till styrkande av standardavtalets innehåll.
- GFIF:s marknadsföring via e-post den 11 augusti 2021 (bil. 7) och Instagram den 21 augusti 2021 (bil. 8) till styrkande av att Föreningen underlätit att upplysa konsumenten om att anmälningsavgiften inte återbetalades för det fallet att motionsloppet behövde ställas in på grund av den rådande pandemin.

KO kan beroende på GFIF:s inställning i ärendet behöva komplettera bevisningen.

Daniel Karfs
Biträdande Konsumentombudsmannen

Pär Magnusson
Processråd